DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18143480

BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QUVCHILARINING BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH MAQSADIDA EKSKURSIYALARNI TASHKIL ETISH

Sheranova Go‘zal
Pedagog

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining bilimlarini mustahkamlashda ekskursiyalarning pedagogik va psixologik ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda ekskursiyalarni ta’lim jarayoniga maqsadli va tizimli joriy etish orqali o‘quvchilarning bilish faolligini oshirish, nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan bog‘lash hamda ularni ongli va barqaror o‘zlashtirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston va MDH mamlakatlari olimlarining ilmiy qarashlari asosida ekskursiyalarning boshlang‘ich ta’limdagi o‘rni va samaradorligi asoslab berilgan. Maqolada ekskursiyalarni tashkil etish jarayonining ta’limiy va tarbiyaviy natijalari ochib berilib, ularning o‘quvchilarning tafakkuri, nutqi va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi roli ko‘rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta’lim, ekskursiya, bilimlarni mustahkamlash, ta’lim jarayoni, bilish faolligi, amaliy ta’lim, pedagogik texnologiyalar, o‘quvchi kompetensiyasi, ko‘rgazmali ta’lim.*

Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish, ularning bilish jarayonini faollashtirish va mustahkamlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularni o‘qishga qiziqtirish, mustaqil fikrlashga yo‘naltirish hamda olgan bilimlarini real hayotiy jarayonlar bilan bog‘lash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi

nazardan, ta’lim jarayonida **ekskursiyalarni tashkil etish** o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlashda samarali pedagogik vosita sifatida e’tirof etiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sifatini oshirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri etib belgilangan. Jumladan**, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni**da ta’lim mazmunini takomillashtirish, o‘quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish hamda amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish zarurligi alohida ta’kidlangan. Mazkur hujjatda o‘quvchilarning bilimlarini hayotiy tajriba asosida shakllantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar, jumladan, ekskursiya mashg‘ulotlarini keng joriy etish vazifasi belgilangan.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni (2020-yil 23-sentabr)da ta’lim jarayonini tashkil etishda o‘quvchilarning yosh, individual va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ularni har tomonlama rivojlantirishga yo‘naltirilgan faoliyat turlaridan foydalanish zarurligi qayd etilgan. Ushbu qonun talablaridan kelib chiqib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan olib boriladigan darsdan tashqari mashg‘ulotlar, jumladan, tabiat, tarixiy obidalar, ishlab chiqarish korxonalari va madaniyat muassasalariga uyushtiriladigan ekskursiyalar ta’limning uzviy tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda.

Bundan tashqari**, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarori** bilan tasdiqlangan umumiy o‘rta ta’lim davlat ta’lim standartlarida o‘quvchilarda bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishda amaliy faoliyatga tayangan holda o‘qitish muhimligi belgilangan. Mazkur standartlar boshlang‘ich ta’limda fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish va real hayot bilan integratsiyani ta’minlashni talab etadi, bu esa ekskursiyalarni ta’lim jarayoniga maqsadli kiritishni taqozo etadi.

Demak, boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining bilimlarini mustahkamlashda ekskursiyalarni tashkil etish nafaqat pedagogik ehtiyoj, balki davlat ta’lim siyosati va

normativ-huquqiy hujjatlar bilan belgilangan muhim vazifa hisoblanadi. Ushbu mavzuning o‘rganilishi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faolligini oshirish, bilimlarni ongli o‘zlashtirish hamda ta’lim samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash masalasi pedagogika fanining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan boshlang‘ich sinf davrida o‘quvchilarning bilish faoliyati, dunyoqarashi, o‘rganishga bo‘lgan munosabati va ta’limga nisbatan motivatsiyasi shakllanadi. Ushbu yosh davriga xos bo‘lgan psixologik xususiyatlardan kelib chiqib, o‘quvchilar bilimni asosan ko‘rgazmali, amaliy va hissiy idrok orqali o‘zlashtiradilar. Shu sababli ta’lim jarayonida bilimlarni mustahkamlash faqat darslik materiallarini takrorlash bilan emas, balki o‘rganilgan bilimlarni real hayotiy jarayonlar bilan bog‘lash orqali amalga oshirilishi zarur. Bu jarayonda ekskursiyalar ta’limning samarali va ta’sirchan shakli sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik adabiyotlarda ekskursiya o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini mustahkamlashga xizmat qiluvchi, ularni bevosita kuzatish, tahlil qilish va xulosa chiqarishga yo‘naltiruvchi ta’lim shakli sifatida izohlanadi. O‘zbekistonlik pedagog olim N.N. Azizxo‘jayev o‘z tadqiqotlarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimlarni ongli o‘zlashtirishi ko‘p jihatdan ularning faol harakati va real muhit bilan bevosita muloqotiga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi. Olimaning fikricha, o‘quvchi o‘zi ko‘rgan, his qilgan va tahlil qilgan bilimni uzoq muddat eslab qoladi. Bu jihatdan ekskursiyalar boshlang‘ich ta’limda bilimlarni mustahkamlashning eng tabiiy va samarali vositalaridan biri hisoblanadi.Ekskursiyalar davomida o‘quvchilar tabiat hodisalari, atrof-muhit, ijtimoiy hayot, tarixiy va madaniy ob’ektlar bilan bevosita tanishadilar. Bu jarayon o‘quvchilarda nazariy bilimlarning amaliy mazmunini ochib beradi. Masalan, tabiatshunoslik fanida o‘rganilgan mavzularni tabiat qo‘ynida kuzatish, o‘qish savodxonligi darslarida o‘rganilgan matnlarni tarixiy obidalar yoki madaniyat maskanlari bilan bog‘lash o‘quvchilarning bilimlarini yanada mustahkamlaydi. Bunday mashg‘ulotlar o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, ularni faol o‘rganishga undaydi.

MDH mamlakatlari pedagogik tajribasida ham ekskursiyalar ta’limning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Mashhur rus psixologi va pedagogi L.S. Vygotskiy ta’lim jarayonida ijtimoiy muhit va faoliyatning hal qiluvchi rolini ta’kidlab, bolaning rivojlanishi bilimni tayyor holda qabul qilish orqali emas, balki faoliyat jarayonida sodir bo‘lishini asoslab beradi. Uning nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi atrof-muhit bilan o‘zaro ta’sir jarayonida bilimni ongli ravishda egallaydi. Ekskursiyalar aynan shunday faoliyatga asoslangan ta’lim shakli bo‘lib, o‘quvchilarning bilish jarayonini faollashtiradi. Shu bilan birga, pedagog-olim A.V. Xutorskoy esa kompetensiyaviy yondashuv nuqtayi nazaridan ekskursiyalarning ahamiyatini asoslab, ularni o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish vositasi sifatida baholaydi. Uning fikricha, ekskursiyalar davomida o‘quvchilar kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu esa boshlang‘ich ta’limda funksional savodxonlikni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Xususan, Belaruslik pedagog olim I.F. Xarlamov ham ekskursiyalarni ta’limning amaliy yo‘naltirilgan shakli sifatida baholab, ularning o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va bilimlarni real vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini rivojlantirishini ta’kidlaydi. Uning fikricha, ekskursiya jarayonida bilim hissiy ta’sir orqali o‘zlashtirilgani sababli mustahkam va barqaror bo‘ladi. Bu xususiyat ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun muhimdir.

Psixologik nuqtayi nazardan qaralganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ko‘rgazmali-obrazli tafakkur yetakchi o‘rin tutadi. O‘zbekistonlik psixolog olim E. G‘oziyev ta’kidlaganidek, kichik maktab yoshidagi bolalarda bilimlarning mustahkamligi hissiy idrok bilan chambarchas bog‘liq. Ekskursiyalar davomida o‘quvchilar turli ob’ektlarni ko‘rish, eshitish va his qilish orqali bilimni chuqurroq o‘zlashtiradilar. Bu esa bilimlarning uzoq vaqt xotirada saqlanishiga xizmat qiladi.Bundan tashqari, ekskursiyalar jamoaviy shaklda tashkil etilgani sababli o‘quvchilarda ijtimoiy ko‘nikmalar ham rivojlanadi. Ular o‘zaro muloqot qilish, fikr almashish, jamoada ishlash va o‘z fikrini erkin ifodalashni o‘rganadilar. Bu esa

boshlang‘ich ta’limning nafaqat ta’limiy, balki tarbiyaviy vazifalarini ham samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining bilimlarini mustahkamlashda ekskursiyalarni tashkil etish ilmiy-pedagogik jihatdan asoslangan, amaliy jihatdan samarali va psixologik xususiyatlarga to‘liq mos ta’lim shaklidir. O‘zbekiston va MDH olimlarining ilmiy qarashlari ekskursiyalarning o‘quvchilarda bilimlarni ongli o‘zlashtirish, qiziqishni oshirish va bilish faoliyatini rivojlantirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Shu bois, ekskursiyalarni boshlang‘ich ta’lim jarayoniga tizimli va maqsadli tarzda joriy etish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2016. – 210 b.

2. G‘oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002. – 384 b.

3. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebyonka. – Moskva: Pedagogika, 1984. – 432 s.

4. Xarlamov I.F. Pedagogika. – Minsk: Universitet nashriyoti, 2000. – 512 s.

5. Xutorskoy A.V. Kompetentnostniy podxod v obrazovanii. – Moskva: Akademiya, 2003. – 256 s.